

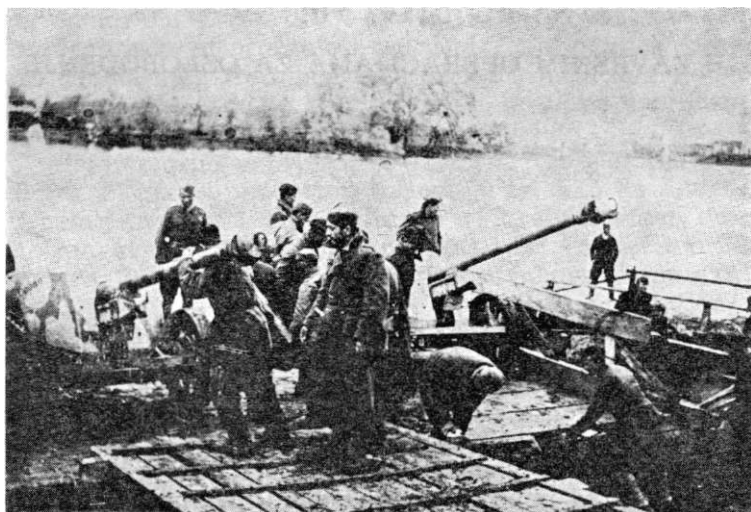
Glava Vili

U ZAVRŠNIM OPERACIJAMA ZA OSLOBOĐENJE ZEMLJE

Na posljednju etapu svog borbenog puta 5. kozaračka brigada krenula je 3. aprila 1945. u 18.00 časova. Prije pokreta održana je mala svečanost u s. Martinci. Poslije defilea, ispred improvizovane tribine, jedinice su se svrstale u marševsku kolonu i produžile pokret pravcem s. Kuzmin, s. Kukujevci — s. Morović. Gostoljubivi stanovnici s. Martinci srdačno su ispratili borce.

U vezi sa planiranim probojem sremskog fronta koji je bio predviđen za 12. april 1945, 11. divizija je dobila zadatak da pređe u napad nekoliko dana ranije na pomoćnom pravcu kroz Bosutske šume. Ovaj manevar 11. divizije izvršen pravcem s. Morović — s. Vrbanja — s. Otok, imao je za cilj da privuče neprijateljske rezerve i tako neposredno sadejstvuje našim glavnim snagama, koje su vršile proboj fronta na pravcu Šid — Tovarnik — Vinkovci. U vezi sa tim zadatkom, 5. brigada je nastavila marš i oko 04.00 časa 4. aprila 1945. prešla r. Bosut u s. Morović i produžila kroz Bosutske šume ka s. Soljani. Ovaj pokret je bio vrlo naporan, jer se jedinica čitavu noć i dan kretala preko močvarnog terena. Na većem dijelu marša, borci su satima gazili vodu, koja je mjestimično dostizala visinu i do metra. Istog dana u 16.30 časova 5. brigada je izbila pred s. Soljani i iz pokreta ga zauzela, odbacivši slabije neprijateljske snage ka s. Vrbanja.⁴²⁷ Na lijevom krilu 5. brigade, u visini s. Drenovci, trebalo je da se nalazi 12. kra-

⁴²⁷ Arhiv VII, reg. br. 2—2/1, kut. br. 254 — Bojna relacija 1. armije za period od 3. do 14. aprila 1945. Proboj fronta u Sremu.

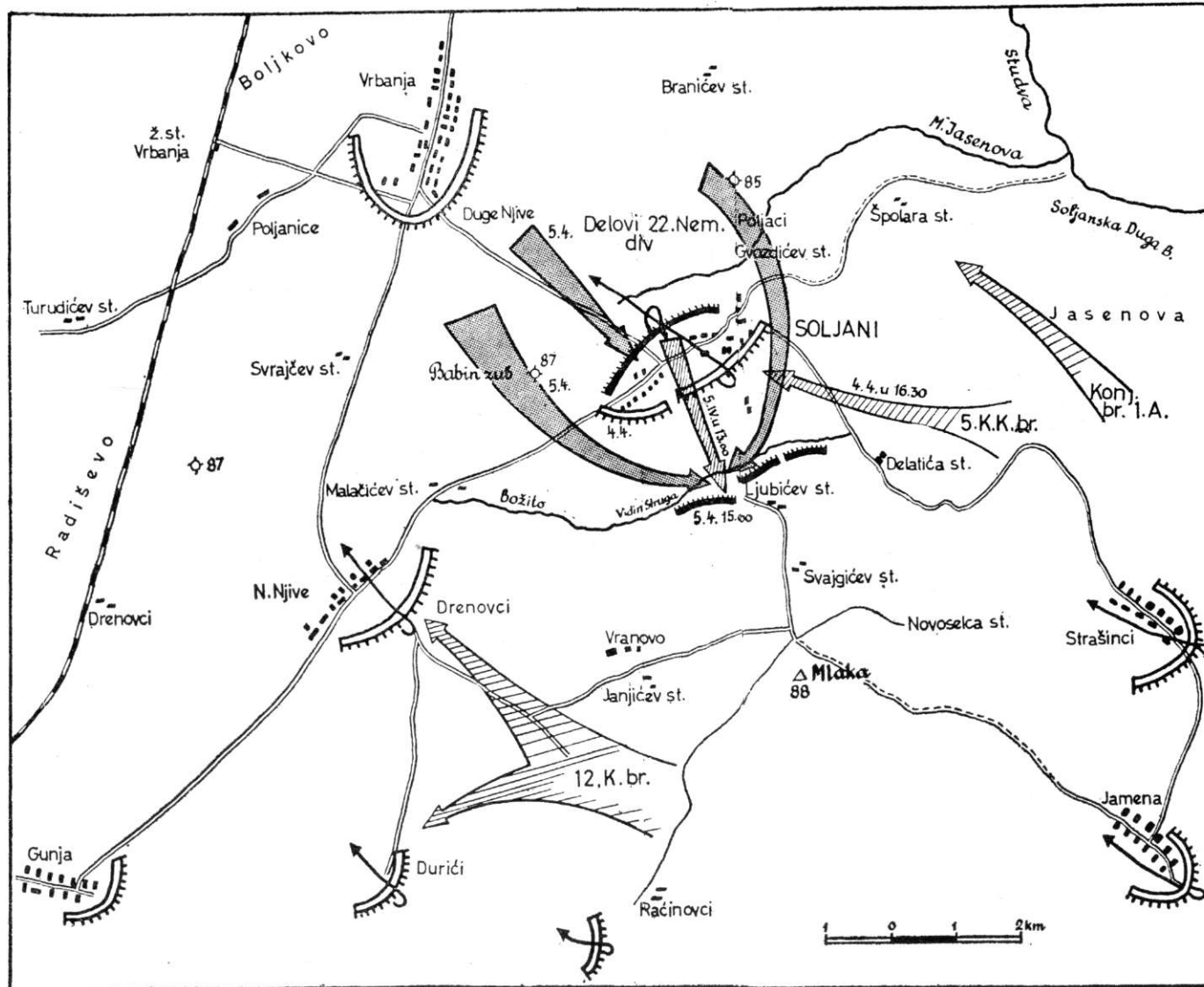

April 1945. Prelaz artiljerije 11. divizije preko r. Bosuta

jiška brigada, a na desnom konjička brigada 1. armije. Međutim, nijedan od susjeda nije bio na određenim položajima, tako da je čitavu noć 4/5. aprila 1945. 5. brigada držala položaje ka s. Vrbanja bez naslona i veze sa susjednim jedinicama.

U svitanje 5. aprila 1945. neprijatelj je otpočeo energičan protivnapad jačim snagama iz pravca s. Vrbanja. Sve jedinice 5. brigade uspješno su odoljevale pritisku neprijatelja sa fronta, no kako su i dalje oba boka brigade ostala otkrivena, to je neprijatelj uspio da do 12.00 časova potpuno okruži 5. brigadu u rejonu s. Soljani. Oko 15.00 časova 5. aprila brigada je, napadnuta sa svih strana, preko brisanog prostora, izvršila proboj na istok u pravcu šume. Zahvaljujući snalažljivosti i odlučnosti cjelokupnog starješinskog kadra, kao i visokom borbenom moralu boračkog sastava, brigada je izbjegla uništenje, ali je pretrpjela velike gubitke. Ovog dana poginulo je 80, a ranjeno oko 150 boraca i starješina.⁴²⁸ Pored ostalih, u ovoj borbi je poginulo 11 komandira i političkih komesara četa i komandira

⁴²⁸ Isto kao pod 427.

Završne operacije — okruženje 5. brigade u s. Soljani, 5. aprila 1945;

vodova, koji su u redovima brigade od njenog formiranja i to komandiri četa: Vaso Kajtus, Srđo Balaban, Milorad Vukmirović i Mirko Tubić; politički komesari četa: Dragan Đurđević, Milan Sljokavica, Mišo Perović i Dušan Srdić; komandiri vodova: Dušan Grujić, Vico Kojić i Milan Stević.

Poslije proboja i izvlačenja, sve jedinice zauzele su položaj neposredno ispred s. Soljani na kanalu, uspostavljajući vežu lijevo sa 12. krajiškom, a desno sa konjičkom brigadom. Mada je 5. brigada u rejonu s. Soljani pretrpjela ozbiljne gubitke, ona je svojim dejstvom, zajedno sa ostalim snagama na ovom pravcu, ipak uspjela privući značajne neprijateljske rezerve. Pored jakih ustaško-domobrinskih snaga, 11. divizija je, u zajednici sa 6. proleterskom ličkom divizijom, koja je prodirala pravcem Batrovci — Vrbanja, privukla i vezala glavninu 22. njemačke divizije, što je omogućilo 5. i 17. diviziji da bez borbe pređu sa desne na lijevu obalu Save i nastave prodor ka Županji i Vinkovcima.⁴²⁹ Ovaj uspeh svakako je mogao biti i veći (i sa manje gubitaka), da je štab divizije od početka dejstva bolje pratio situaciju i uspješnije koordinirao dejstva jedinica.

Narednih dana 5. brigada je vodila ogorčene borbe ispred s. Soljani i s. Drenovci da bi u noći 11/12. aprila 1945, zajedno sa ostalim našim snagama, zauzela ova mjesta i produžila gonjenje neprijatelja. Bez ozbiljnijeg borbenog dodira sa neprijateljem, 5. brigada je narednih dana u pokretu pravcem s. Otok — s. Privlaka — s. Andriješevci — s. Novi Mikanovci — s. Vrbica — s. Semeljci — s. Viškovci — s. Đakovačka Satnica. Odatle je po naređenju štaba 11. divizije⁴³⁰ 5. brigada usiljenim maršem obišla Slavonski Brod preko Dilj-planine i 18. aprila 1945. izbila pred s. Sibinj i Slobodnica sa zadatkom presecanja komunikacije Slavonski Brod — Zagreb. Na ovim položajima, brigada je vodila žestoke borbe i uspjela 21. aprila 1945. da zauzme s. Sibinj i Slobodnica i tako presječe komuni-

⁴¹⁹ Viša vojna akademija JNA 1961. godine, str. 38 — Završne operacije JA.

⁴³⁰ Arhiv VII, reg. br. 9/1, kut. br. 871 — Izvod iz operativskog dnevnika štaba 5. krajiške NOU brigade za period od 10. do 20. 4. 1945.

Posljednji snimak ratnog štaba 5 brigade, aprila 1945 Slijeva na desno u 1. redu Zdravko Saničanin Braco, načelnik štaba, Drago Stefanović Braco, politički komesar, Miloš Šiljegović, komandant 11 divizije, Ljubomir Jajčanin Bijeli, komandant brigade, 2 red Ljubomir Borojević, oficir OZN-e, Vaso Vučićević, obavještajni oficir Mirko Šiljak, zamjenik komandanta i Rade Ranilović, zamjenik političkog komesara 5 brigade.

kaciju Brod — Zagreb Zarobljeno je nekoliko stotina neprijateljskih vojnika,⁴³¹ dok su naše jedinice imale 21 poginulog, 80 ranjenih i 17 nestalih

⁴³¹ Dnevnik B. Lj Među zarobljenicima pronađen je Josip Kosovec, rodom iz sela Caglić kod Pakraca, koji se kao »domobran« prijavio i stupio u našu brigadu koncem 1944 godine Me-

April 1945. Prelaz preko r. Orljave

Pravac daljnjeg gonjenja neprijatelja ka granici za našu brigadu bio je: s. Slobodnica — s. Pleternica — Slavonska Požega — s. Kamensko — s. Spanovica — Pakrac — s. Trojeglava — s. Dežanovac — s. Končanica — Mala i Velika Barna — s. Mali i Veliki Grđevac — s. Nova Ploščica — s. Berek — s. Sveti Ivan Zabno — s. Brezovica — s. Komin — s. Bedekovčina — s. Veliko Trgovište — s. Kumrovec — s. Kozje — s. Sv. Juraj, da bi 13. maja 1945. izbila u širi rejon Celja.

Za ovo vrijeme (od 23. aprila do 13. maja 1945. godine) stalnih pokreta i marševa 5. brigada je prešla put od oko 500 km i vodila ozbiljnije borbe u rejonu s. Velike i Male Barne na rijeci Ilovi, gdje je neprijatelj poslije Slavenskog

đutim, u noći 4/5. aprila 1945. kada je brigada bila na položajima ispred s. Vrbanje, on je pobjegao neprijatelju i sutradan 5. aprila vodio neprijateljske snage koje su opkoljavale brigadu. Tako je brigada u Soljanima došla u tešku situaciju, između ostalog zahvaljujući i njegovoj izdaji. Pukim slučajem zarobila ga je naša brigada ponovo. Bio je u ustaškoj uniformi. Osuđen je od strane vojnog suda i streljari 22. aprila 1945.

Broda pokušao da pruži organizovan otpor našim snagama. U borbama na r. Ilovi gubici brigade bili su 38 poginulih, 130 ranjenih i 10 nestalih. Sljedeća veća borba i jedna među posljednjim vođena je u rejonu s. Komin 7/8. maja, kojom prilikom je zarobljeno oko 600 neprijateljskih vojnika, većino'm ustaša, a 40 ih je poginulo. Ovom prilikom gubici brigade bili su 30 poginulih, 83 ranjena i 5 nestalih.⁴³² U rejonu s. Kozje, nedaleko od Celja, 12. maja 1945, jedna veća grupa ustaša pokušala je da se probije na sjever, kroz kolonu komore 5. brigade. Tom prilikom došlo je do žestoke borbe i ustaška grupa je razbijena. Poginulo je 10, a zarobljeno 350 ustaša. Gubici brigade bili su 3 poginula i 2 ranjena.⁴³³

U nekim selima oko Grubišnog polja, borci naše brigade sreli su koncem aprila 1945. nekoliko desetina porodica sa Kozare, uglavnom žena i djece, koje je neprijatelj u leto 1942. otjerao u logor, a docnije ih raselio po Slavoniji. Neki pripadnici 5. brigade, poslije tri godine, sreli su svoje najmilije. Dirljivo je bilo posmatrati ove susrete pune radosti i tuge. Jedna starija žena iz dubičkog kraja satima je stajala na cesti u s. Veliki Grđevac, dok je kolona 5. brigade prolazila i odreda ljubila borce, govoreći: »Djeco moja, da se bar vas naljubim kad sina nemam«. Bila je to majka Save Krnete iz sela Sreflije pod Kozarom, koji je poginuo 28. oktobra 1944. ispred Sremske Mitrovice, kao zamjenik komandira 3. čete 2. bataljona 5. brigade.⁴³⁴

U ranim jutarnjim časovima 12. maja 1945. prednji dijelovi 11. divizije izbili su u rejon Celja. Nakon slabijeg otpora, predalo se oko 4500 neprijateljskih vojnika, a do kraja dana 12. maja oko 10.000 (Nijemaca, ustaša, domobrana, četnika). Sutradan, 13. maja 1945, u okolini Celja razoružano je još 1670 neprijateljskih vojnika i sprovedeno u zarobljenički logor.

Jedinice 11. divizije zaplijenile su: 6750 pušaka, 645 mitraljeza, 450 automata, 1200 pištolja, 25 minobacača, 5

⁴³¹ Arhiv VII, reg. br. 11/1, kut. br. 871 — Izvod iz operacijskog dnevnika štaba 5. krajiške NOU brigade za period od 29. 4. do 9. 5. 1945.

⁴³³ Isto kao pod 432.

⁴³⁴ Po sjećanju Sime Kotura, potpukovnika JNA.

Maj 1945. Kolona 5. kozaračke brigade kroz Hrvatsko Zagorje

pa-mitraljeza, 32 topa raznih kalibara, 795 kamiona i automobila, 100 motocikla i velike količine municije i ostalog ratnog materijala.*³⁵

Peta krajiška brigada svoja borbena dejstva završila je 13. maja 1945. u Celju, ispalivši toga dana posljednje hlice. Od Paleža na Kozari do Celja, ona je prevalila hiljade kilometara, vodeći borbe sa neprijateljima svih vrsta i boja u Bosanskoj krajini, centralnoj i istočnoj Bosni, u Srbiji, za Beograd, na sremskom frontu i u završnim operacijama naše Armije za konačno oslobođenje zemlje.

Za nepune tri godine njenog postojanja u NOR-u, u njenim redovima borili su se sinovi svih naših naroda i narodnosti. Za slobodu naše zemlje u redovima 5. brigade dalo je svoje živote -preko hiljadu sinova i kćeri Kozare, Bosanske krajine, centralne i istočne Bosne, Srbije i ostalih krajeva Jugoslavije.

³⁵ Arhiv VII, reg. br. 7—1, kut. br. 254 — Bojna relacija 1. armije za maj 1945. godine, odjeljak o dejstvima 11. divizije.

13. maj 1945. Celje. Kolona njemačkih vojnika odlazi u zarobljeničke logore

Za zasluge u NOB-u i revoluciji 5. brigada je odlikovana: Ordenom, narodnog oslobođenja, Ordenom bratstva i jedinstva I reda, Ordenom partizanske zvezde I reda i Ordenom zasluge za narod I reda.

Dvadeset šestog maja 1945. 5. brigada je krenula iz Celja. Citava brigada bila je motorizovana. Pokret je izvršen pravcem Celje — Zidani Most — Zagreb — Petrinja — Kostajnica do Bosanske Dubice, gdje je razmještena na odmor.

Ponovo smo bili pod našom voljenom Kozarom. Na prostranoj poljani izvan grada igralo je veliko kozaračko kolo. Borci i narod slavili su pobjedu. Poslije dvodnevnog odmora 5. brigada je 29. maja 1945. krenula u svoj prvi mirnodopski garryzon — Zaječar.

To je borbeni put 5. kozarske brigade. Nepune tri godine rata, od Kozare do Beograda, od Beograda do Celja, brigada nije znala za predah. Idući iz borbe u borbu, iz okršaja u okršaj, ona je dostojno predstavljala Kozaru,

njenu slavu i tradiciju. Rame uz rame sa ostalim našim brigadama, izvršavala je složene ratne zadatke, potvrđujući i u Bosanskoj krajini, i u centralnoj Bosni, i u Srbiji i kod Beograda, i na sremskom frontu bezgraničnu odanost svoje narodu.

U četama i bataljonima brigade složno su živjeli i složno i bratski jurišali protiv neprijatelja Srbi, Hrvati, Muslimani, pripadnici ukrajinske i poljske nacionalnosti i drugi iz Bosanske krajine. Ali, od polovine 1943, njen borački sastav u sve većem broju čini ljudstvo iz centralne Bosne, Srbije, Srema i svi je prihvataju kao svoju rođenu brigadu.

U njenim redovima borili su se heroji, kao što su Soša Mažar, Ranko Sipka, Petar Mečava, Rade Kondić i stotine drugih znanih i neznanih junaka iz Kozare i ostalih krajeva naše zemlje.

Od bihačke do beogradske operacije u mnogobrojnim borbama, ona je bila čuvena po silovitim jurišima, koji su ličili na žive talase iskonske mržnje prema tuđinu okupatoru i njegovim slugama. Njene su jedinice ispoljavale visok stepen organizovanosti u borbi.

Peta kozarska je jednovremeno predstavljala takvu organizovanu i ozbiljnu političku snagu da je svugdje, svojom pojavom, nastupom i držanjem, bila živi primjer bratstva i jedinstva i od naroda sa velikim simpatijama primana. Osobito je velika zasluga njenih kadrova, njene partijske i skojevske organizacije za snažan i trajan politički uticaj na terenu centralne Bosne.

Ona je znala pobjeđivati, ali i poraz junački i dostojanstveno podnijeti. Ni poslije teških žrtava i pogibije omiljenog komandanta brigade Rade Kondića na Maknjači, njeni redovi nisu poljuljani. Njeno držanje u borbama u istočnoj Bosni i Srbiji, a naročito ispoljeno junaštvo u borbama za oslobođenje Beograda, pohvale i praznanja, potvrđuju to veoma rječito.

Zato je i postala jedna od slavnihih brigada naše Narodnooslobodilačke vojske i posebno ponos kraja u kome se rodila — ponos legendarne Kozare.